

HET DRIELAGENMODEL: NATUURLIJKE HANDICAPS EN VERBREDING

Walter van Everdingen, Katrin Oltmer en Theo Vogelzang

Het Ministerie van LNV introduceerde in zijn nota *Vitaal en Samen* het begrip 'Drielagenmodel'. Hierbij wordt de grondgebonden landbouw in drie groepen ingedeeld: 1) bedrijven die producten voor de (wereld)markt produceren, 2) bedrijven in gebieden met natuurlijke handicaps die producten voor de (wereld)markt produceren, en 3) bedrijven die groene diensten leveren. Het Drielagenmodel is bedoeld als kapstok voor de inrichting van het toekomstig beleid, waarbij het Nederlandse kabinet het duurzaam beheer van landschap en natuurwaarde door boeren gericht wil ondersteunen. Dit artikel geeft enkele kenmerken van bedrijven die wel of niet groene en andere diensten ('verbredingsactiviteiten') aanbieden in gebieden met en zonder natuurlijke handicaps. Ook de rol van verbredingsactiviteiten in verband met de zuivelhervormingen van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) komt aan de orde.

Van drie lagen naar vier groepen

De indeling van landbouwbedrijven in het Drielagenmodel is niet altijd eenduidig. Zo kunnen bijvoorbeeld ondernemers die voedsel én verbredingsactiviteiten aanbieden behoren tot meerdere lagen. Om dergelijke complicaties te vermijden is het Drielagenmodel geherformuleerd tot een viergroepenmodel (figuur 1).

<i>Gebieden zonder natuurlijke handicaps</i>	<i>Gebieden met natuurlijke handicaps</i>
Groep 1 Bedrijven die voedsel produceren	Groep 2 Bedrijven die voedsel produceren
Groep 3 Bedrijven die voedsel en groene en ander diensten aanbieden	Groep 4 Bedrijven die voedsel en groene en ander diensten aanbieden

Figuur 1 Het viergroepenmodel

Van de grondgebonden bedrijven (akkerbouwbedrijven, graasdierbedrijven en (gewassen- en/of veeteelt) combinaties) is de verdeling over de groepen onderzocht. Tot de grondgebonden bedrijven behoren ruim 63.000 bedrijven, circa driekwart van het totale aantal landbouwbedrijven in Nederland. De geselecteerde bedrijven dekken 93% van de totale oppervlakte cultuurgrond en 54% van de totale productieomvang (gemeten in nge). Bij verbredingsactiviteiten gaat het om natuurbeheer, recreatie, verwerking van producten, huisverkoop, zorg, stalling van goederen, energieproductie en aquacultuur. Ruim 25.000 van de geselecteerde bedrijven (circa 40%) bieden enigerlei vorm van verbredingsactiviteiten aan. Op ongeveer driekwart van de bedrijven gaat het om maar één dienst per bedrijf, in de meeste gevallen is dat natuurbeheer. In gebieden met natuurlijke handicaps is het aandeel bedrijven met verbreding hoger dan in gebieden zonder natuurlijk handicaps.

Natuurlijke handicaps

Tot bedrijven met natuurlijke handicaps zijn die bedrijven gerekend die vallen in gebieden met een hoge grondwaterstand, een slechte verkaveling, aardkundige waarden in het landschap of Vogel- en Habitatrichtlijnen. Gemeenten met natuurlijk handicaps liggen met name in het Groene Hart, Zuid-Limburg, Friesland, Noord-Holland en Overijssel. Van de geselecteerde 63.000 bedrijven liggen er circa 13.600 (21%) in gebieden met natuurlijke handicaps. Deze bedrijven beheren ongeveer 370.000 ha cultuurgrond, zo'n 20% van de totale oppervlakte op alle geselecteerde bedrijven. Dus is de gemiddelde oppervlakte per bedrijf in gebieden met natuurlijke handicaps ongeveer gelijk aan de bedrijven in gebieden zonder natuurlijke handicaps. Het grondgebruik op bedrijven in gebieden met natuurlijke handicaps is wel duidelijk anders: bijna 90% is in ge-

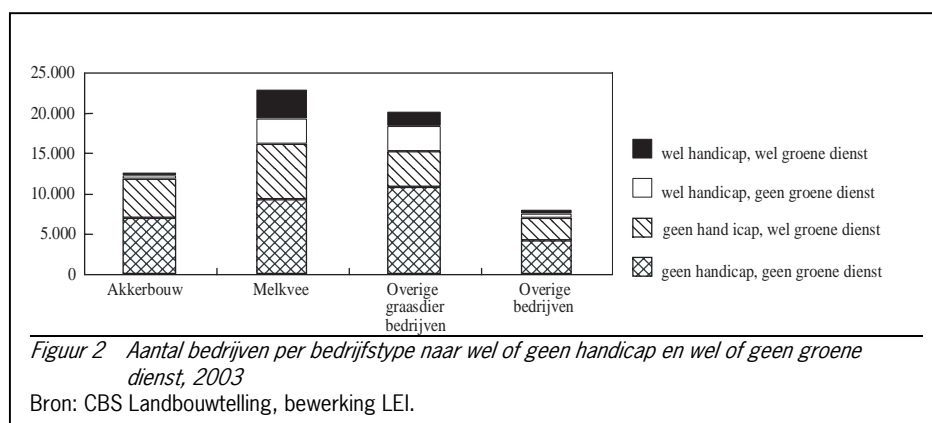
bruik als grasland en voedergrassen, tegenover slechts 66% op alle geselecteerde bedrijven. Deze verdeling is ook terug te vinden bij de bedrijfstypen: in de gebieden met natuurlijk handicaps komen met name melkveebedrijven en 'overige' graasdierbedrijven voor en nauwelijks akkerbouwbedrijven (figuur 2).

Melkveebedrijven

Ongeveer de helft van alle bedrijven in gebieden met natuurlijk handicaps zijn melkveebedrijven. Deze melkveebedrijven bieden vaker verbrede landbouw aan dan die in gebieden zonder natuurlijke handicaps (tabel 1). Ook zijn melkveebedrijven met verbreding gemiddeld groter. Opvallend is wel dat de intensiteit van het grondgebruik in de gebieden nagenoeg gelijk is. Natuurlijke handicaps leiden kennelijk niet per definitie tot een extensievere bedrijfsvoering. De grotere bedrijfsomvang van de bedrijven met verbreding leidt ertoe dat op bedrijfsniveau zowel de opbrengsten, de kosten als het inkomen hoger zijn dan op de bedrijven die alleen voedsel produceren (tabel 2). Het inkomen dat een melkveebedrijf haalt hangt nauwelijks af van het feit of het bedrijf in een gebied met natuurlijke handicaps ligt of niet. Een verschil wordt wel zichtbaar in de grotere arbeidsinzet en daardoor een lagere rentabiliteit: per 100 euro kosten wordt ongeveer 5 euro minder aan opbrengsten behaald dan in gebieden zonder natuurlijke handicaps. De vergoeding die voor arbeid wordt betaald, is in gebieden met natuurlijke handicaps dan ook relatief lager dan in de andere gebieden. Het moet wel worden opgemerkt dat de vergelijking van gezinsinkomens in gebieden met en zonder natuurlijke handicaps gebaseerd is op een gemiddeld bedrijf, waaromheen de spreiding groot is. De spreiding komt enerzijds voort uit verschillen in bedrijfsgrootte en anderzijds uit verschillen in natuurlijke handicaps. In de berekeningen is gewerkt met een 'gemiddelde natuurlijke handicap'. In de praktijk bestaan er grote verschillen, zoals in het waterpeil, die leiden tot uiteenlopende opbrengsten.

Groene diensten en GLB-hervormingen

De herziening van het zuivelbeleid van het GLB houdt in dat de prijzen voor boter en magere melkpoeder vanaf 1 juli 2004 in drie jaarlijkse stappen worden verlaagd. Naar verwachting leidt dit tot een daling van de melkprijs van 16%, die deels wordt gecompenseerd door inkomenstoelagen. De zuivelhervormingen van het GLB zullen naar verwachting leiden tot een daling van het gezinsinkomen uit bedrijf van zo'n 6000 euro op bedrijven die groene diensten aanbieden in gebieden zonder natuurlijke handicaps en zo'n 7000 euro in gebieden met natuurlijke handicaps. Dit verschil is een gevolg van het verschil in bedrijfsomvang. De modulatie van de eerste pijler van het GLB biedt tot op zekere hoogte wel enige ruimte voor een verhoging van het budget voor groene diensten. Het beleid ten aanzien van de bedrijfstoelagen biedt de komende jaren nog meer mogelijkheden: de nationale enveloppe (voor melk bijna een derde van de compensatie van 35,5 euro per ton) en regionalisatie (met gelijke premies per hectare per gebied differentiëren tussen gebieden). Verder kan de Minister tot maximaal 10% toeslaggeld bestempelen voor specifieke vormen van landbouw. Verder kan ook onderzocht worden of private financieringsbronnen voor de beloning van groene diensten ingezet kunnen worden.

Tabel 1 Kenmerken van groepen melkveebedrijven in gebieden met en zonder natuurlijke handicaps, 2003

	geselecteerde bedrijven						
	totaal	gebieden zonder natuurlijke handicaps		gebieden met natuurlijke handicaps			
		totaal	groene diensten		totaal	groene diensten	
		nee	ja		nee	ja	
Aantal bedrijven, totaal	22.860	16.100	9.260	6.840	6.760	3.150	3.610
Gemiddelde oppervlakte/bedrijf (ha)	38	37	35	41	38	35	41
Gemiddelde bedrijfsomvang (nge)	94	95	91	101	92	86	97
Intensiteit grondgebruik (nge/ha)	2,5	2,5	2,6	2,5	2,4	2,5	2,4
Melkkoeien/bedrijf	61,0	60,9	58,2	64,7	61,2	57,2	64,6

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking LEI.

Tabel 2 Resultaten van melkveebedrijven, 2002 (x 1.000 euro per gemiddeld bedrijf)

	Gebieden zonder natuurlijke handicaps		Gebieden met natuurlijke handicaps	
	geen g.d.	met g.d.	geen g.d.	met g.d.
Opbrengsten	198	215	185	202
Gezinsinkomen uit het bedrijf	39	46	37	53
Berekende kosten	113	117	117	134
<i>w.v. arbeid</i>	<i>76</i>	<i>77</i>	<i>79</i>	<i>93</i>
Rentabiliteit (opbrengst per 100 euro kosten)	78	80	74	75
Arbeidsopbrengst (in % van arbeidskosten)	27	32	19	27

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Meer informatie:

Rapport 6.04.20 *Verkenning van het drielagenmodel voor de Nederlandse landbouw*